

Valentin ARAPU

„APA NEÎNCEPUTĂ” – REMEDIU MAGIC, IZVORĂTOR DIN FÂNTÂNA LUI IORDAN*

CZU:398.3

<https://doi.org/10.52603/rec.2024.35.03>

Rezumat

„Apa neîncepută” – remediu magic, izvorător din fântâna lui Iordan

În medicina populară din spațiul românesc *apa neîncepută* era folosită în calitate de remediu magic la tratarea bolilor și a metehnelor sufletești. Sursele apei neîncepute erau izvoarele curate, apele curgătoare, roua de dimineață și fântâna lui Iordan, ultima având această calitate datorită sfințirii apelor de Bobotează, tradiția respectivă fiind numită și Iordan (6/19 ianuarie). În această zi erau stropite cu agheasmă toate fântânile, casele și tot ce se afla în jurul lor, precum și mormintele. În textele descântecelor – „Di șeas rău”, „Descântec de șarpe”, „Descântec de păr”, „De încuiere”, „De întoarcerea laptelui” – este invocată sursa apei neîncepute: „Pe drumul lui Adam / La fântâna lui Iordan”. Dimitrie Cantemir în „Descrierea Moldovei” folosește sintagma *apă negustată de nimenea* – remediu care prin mijlocirea unei descântătoare a ajutat la vindecarea unui cal mușcat de șarpe. Conform poveștii „Fântâna Cucoanei”, culeasă în satul Holercani, sursa apei neîncepute este în prima vână de apă din fântâna proaspăt săpată în fața conacului boieresc. Această apă este dătătoare și născătoare de viață, deoarece cucoana care a gustat-o prinde gravidă și în termenul prevăzut naște o minunăție de fetiță care, ajunsă în pragul vârstei de 18 ani este salvată de moarte datorită sfaturilor descântătoare și ajutorului acordat de săteni.

Cuvinte-cheie: *apă neîncepută*, fântâna lui Iordan, practici magice, descântece.

Резюме

„Непочатая вода” – магическое средство, истекающее из Иорданского колодца

В народной медицине румынского ареала *непочатая вода* применялась в качестве магического средства для лечения болезней и душевных недугов. Источниками *непочатой воды* были чистые родники, проточные воды, утренняя роса и Иорданский колодец, причем последний имел такое качество благодаря освящению в праздник Крещения Господня, по традиции называемого также Иордань (6/19 января). В этот день священной водой окроплялись все колодцы, дома и все, что находилось вокруг них, а также могилы. В текстах заговоров – „От недоброго часа”, „Заговор от змеиного укуса”, „Заговор для волос”, „От запора”, „Для возврата молока” – указывается источник *непочатой воды*: „По дороге Адама / У колодца Иордана”. Дмитрий Кантемир в „Описании Молдовы” использует словосочетание „непробованная вода” – средство, которое благодаря посредничеству ведуньи помогло исцелить коня, укушенного змеей. Согласно

сказке, „Колодец Барыни”, записанной в селе Холеркань, источник *непочатой воды* находится в первой водяной струе только что вырытого колодца перед усадьбой барина. Эта *непочатая вода* является животворящей ввиду того, что вкушившая ее барыня беременеет и в положенный срок рождает чудесную девочку, которую в преддверии достижения 18-летнего возраста спасают от смерти благодаря советам ведуньи и помощи, оказанной жителями села.

Ключевые слова: *непочатая вода*, Иорданский колодец, магические практики, заговоры.

Summary

„Unbegotten water” – magic remedy, springing from the well of Jordan

In Romanian folk medicine, *unbegotten water* was used as a magic remedy to treat illnesses and soul troubles. The sources of unbegotten water were clean springs, flowing waters, morning dew and Jordan's fountain, the last one having this quality due to the sanctification of the waters on Epiphany, the tradition being also called Jordan (6/19 January). On this day all wells, houses and everything around them, and graves, were sprinkled with holy water. In the texts of the incantations – „Of the evil clock”, „The snake incantation”, „The hair incantation”, „Of the lock”, „Of the return of the milk” – the source of the unbegotten water is invoked: „On Adam's way / To the well of Jordan”. Dimitrie Cantemir in his „Description of Moldova” uses the phrase „water that nobody tasted” – a remedy which, through the intercession of an enchantress, helped to cure a horse bitten by a snake. According to the story „Lady's Well”, collected in the village of Holercani, the source of the unbegotten water is in the first splash of the newly dug well in front of the manor house. This unbegotten water is life-giving because the lady who tasted it becomes pregnant and within the prescribed time gives birth to a beautiful baby girl who, having reached the age of 18, is saved from death thanks to the advice of the enchantress and the help of the villagers.

Key words: *unbegotten water*, Jordan's well, magical practices, incantations.

Preambul. În practicile medicinei populare *apa neîncepută*, ca remediu, are menirea de a absorbi răul din organismul omului sau animalului cuprins de boală. Pentru a avea efectul scontat, *apa neîncepută* urma a fi luată dimineața nemijlocit de persoana suferindă, de la fântână sau pârâu, iar în cazul animalului bolnav – de către stăpânul acestuia. Persoana care lua apă trebuia să nu fie văzută de cineva, să nu

vorbească cu nimeni, îndeplinind astfel „semnul tăcerii” (Iarovoi 2010: 142), iar la întoarcere să meargă pe un alt drum. În lunile calde ale anului, persoana trebuia să meargă „la sursa cu apă cu picioarele goale, târându-le prin iarba plină de rouă” (Merlan, Grigoriu 2011: 125). Apa urma a fi luată de la anumite izvoare curate pe care le indicau descântătoarele și păstrată într-un vas nou, nefolosit până atunci. Găleata, cu care era luată apa, trebuia clătită de trei ori cu agheasmă sfințită la Bobotează (Merlan, Grigoriu 2011: 125). În unele locuri, *apa neîncepută* era adusă de la izvor „cu toarta cofei sau a oalei întoarsă îndărăt. În ziua de Sfântul Gheorghe apa era adusă cu gura de la fântână. O altă tradiție locală prevedea ca în zorii zilei apa să fie adusă de la trei fântâni „înainte ca să fi luat cineva din ele”. În alte părți, apa neîncepută era adusă de la trei fântâni, în trei vase noi „de trei fete mari, fără a se fi uitat îndărăt când au luat-o” (Gorovei 1931: 98). Vasul urma a fi pus „pe un scaun, pe o laiță sau și în alt loc undeva, nicidecum însă pe masă” (Gorovei 1931: 97). După pronunțarea descântecelor, *apa neîncepută* căpăta calități magice, servind la tratarea bolilor și izgonirea duhurilor care le provoacă.

Tipologia „apei neîncepute”. Ioan Viorel Boldureanu evidențiază trei tipuri de apă neîncepută: 1) Apa luată din fântână sau râuri la revărsatul zorilor; 2) Picăturile de rouă, strânse în zilele de Sângeorz, la Joile Mari și de Sânziene; 3) *Apa de botez* sau „apa de scaldă” (Boldureanu 2000: 51-52).

În ziua Sângeorzului era practicat udatul, stropitul, scăldatul și înrouratul ritual cu *apă neîncepută* care era luată din râuri, pârâie, era scoasă de dimineață tare din fântâni, sau „provenea din roua căzută pe iarbă în noaptea acestei mari sărbători”. Tinerii, fetele și flăcăii, se spălau pe față, se scăldau în locuri dosite de ochii lumii, iar când se întâlneau se stropeau reciproc. Udatul ritual în această zi era considerat un „act de purificare și de leac contra bolilor” (Ghinoiu 2014: 145). În Moldova exista convingerea că cel care se va spăla cu rouă în dimineața zilei de Sfântul Gheorghe, acela toată vara va fi sănătos și nu-i vor ieși pete roșii pe față, respectiv, cine se va spăla în aceeași dimineață într-o apă curgătoare, pe acela tot anul „nu-l vor prinde frigurile” (Ghinoiu 2014: 146). Cu *apă neîncepută* ca element regenerativ oamenii se spălau la sărbătorile de Paști, de Sânziene, udatul ritualic semnificând purificarea, preîntâmpinarea unor boli, îndeplinind și o „funcție germinativă” (Cocieru 2012: 143).

„Apa negustată”. *Apa neîncepută* era numită de către Dimitrie Cantemir *apă negustată de nimenea*. Marele cărturar descrie un caz la care a fost martor ocular: „Cămărașul cel mare al tatălui meu avea un

cal foarte scump și fiind mușcat de un șarpe de câmp, atâtă s-a umflat încât se zicea că nu este cu puțință, ca să se poată vindeca; și chemând el pe o femeie bătrână ca să vadă pe cal, ia zis lui femeia ca să caute un izvor și să aducă *apă negustată* de nimenea cât de *îngrabă*, și umblând el ca să-și trimită pe sluga sa ca să aducă apă, ia zis lui bătrâna ca să meargă însuși el, dacă *voește* să-i trăiască calul; atuncea a ascultat-o pe dânsa boierul și ia adus un vas cu apă, pe care a descântat-o ea cu niște cuvinte vrăjești și apoi ia dat-o lui ca să o bea; și după ce a băut-o cam cu greu, pentru că a fost adus prea multă apă, îndată a văzut că a început calul să-și vie în fire, carele zăcea la pământ mai mort; iar el [boierul] a început a se umfla și a dobândit dureri nesuferite și mai descântând baba de al doilea, s-a făcut calul sănătos până într-un sfert de ceas; iar boierul a vărsat apa din sine fără ai rămânea lui înapoi vreo durere, sau vreo bubă din pricina aceea” (Cantemir 1909: 252; Cantemir 2001: 201-202). Terapia magică la care a recurs descântătoarea are un șir de condiționalități, astfel anume boierul care ținea mult la calul său trebuia să medieze vindecarea animalului, mai întâi prin aducerea apei neîncepute sau „negustate”, iar după citirea textului magic prin băutul acestei ape care i-a provocat „dureri nesuferite”. Relevant este faptul că Dimitrie Cantemir, descriind această vindecare miraculoasă, subscrie sub fiecare cuvânt al său: „precum am văzut însumi în patria mea” (Cantemir 1909: 252).

„Apa „de întâlnitură”. În comuna Ciortești, județul Iași, pentru tratarea hemoragiei, diareei, transpirației abundente, bolnavul trebuia să bea apă „de întâlnitură”, adică apă luată din „locul unde se întâlnesc două izvoare, luată la răsăritul sau la apusul soarelui” (Merlan, Grigoriu 2011: 125). În opinia bătrânilor din sat, „apa neîncepută” urma a fi luată în fântânile „săpate în acel an”, adică în anul curent. O percepție similară persistă în comunitățile românești din Banatul Sârbesc, astfel în Coștei, din zona etnografică Voivodina, *apa neîncepută* era considerată „prima apă ce se scotea dintr-o fântână nou săpată” (Godea 2011: 124).

Apa neîncepută era folosită în leacuri de dragoste, după apă trebuind să meargă când e lună plină „o fecioară sau un om curat, fără păcat”. Persoana care mergea după apă nu trebuia „să poarte un costum deochiat”, respectiv dacă apa era de la casa preotului, trebuia să poarte busuioc în sân. Cel ce mergea după apă era blestemat dacă lua apă „de la casele unde sunt fete de măritat sau feciori de însurat” (Merlan, Grigoriu 2011: 125). Apa luată nu se păstra după apusul soarelui, fiind aruncată la rădăcina pomilor fructiferi.

În tradițiile locale *apa neîncepută* se folosea la gesturile ritualice de pregătire a nunții. Astfel, înainte

de a se îmbrăca, mireasa „se purifica prin îmbăiere în apa neîncepută”, apa fiind adusă de o fecioară într-un ulcior înainte de răsăritul soarelui „fără să verse din el vreun pic” (Merlan, Grigoriu 2011: 120). O altă tradiție prevedea ca mireasa să ia „apă în gură de trei ori”, să stropească bradul de nuntă, astfel, în ceremonialul nupțial, *apa neîncepută* era asociată junei mirese (Cocieru 2012: 142).

Iordanul. Apa din râul Iordanului este menționată în tradiția biblică ca remediu contra bolilor contagioase. Prin forța tămăduitoare a apei care simbolizează viața sub toate formele, a fost vindecat un bolnav de lepră: prorocul Elisei l-a trimis pe leprosul Naaman să se scalde în apele râului Iordan. Naaman a ieșit din apă vindecat, cu pielea netedă după ce s-a scufundat de șapte ori în râu (Ciocan 2018: 19). Vindecarea minunată se datorează credinței lui Naaman în Dumnezeu, „care vorbea prin gura lui Elisei” [Cartea a Patra a Regilor, 5, 10-14]. Acest episod biblic a fost reiterat și de Ion Creangă care-l invoca pe Isaia Teodorescu, ajuns profesor la Socola și care în scop didactic le spunea elevilor următoarele: „– Elisei a curățit de lepră pe Neeman Sirianul, trimițându-l să se scalde în râul Iordanului. Iară eu vă trimit la Căcaina¹, ca să vă curățiți de lepra ignoranței și a trândăviei!” (Creangă 2014: 297).

În tradițiile populare românești apa Iordanului este invocată și cu ocazia sărbătorilor de iarnă, în special în cântările de stea. În cântarea din satul Mărgineni, județul Făgăraș, este amintită viața din paradis cu „moșul Adam” și „moașa Eva” care, îndemnați de șarpele blestemat, din măr au mâncat și viața lor s-a schimbat și „De-atuncia-i iarnă și ger!”. Cântăreții accentuează că gășind șarpele în drum i-au și „fi tăiat” capul, lăsându-l la Dumnezeu, să-i îngroape trupul „La fântân’ Oceanului, / În apa Iordanului!” (Dumitrașcu, Crișan 1930: 26).

Calitățile terapeutice ale apei din fântâna lui Iordan se datorează sfințirii apelor de Bobotează, numită Iordan (6/19 ianuarie), când se face *agheasmă mare*. În ziua de Bobotează sau Botezul Domnului, *sfințirea cea mare a apei* sau *sfințirea aghesmei celei mari*, sau *Iordanul* se face „la o fântână sau la o apă curgătoare”. Întreaga procesiune se face cu „cea mai mare solemnitate și pompă întru aducerea aminte de Botezul Domnului nostru Isus Christos prin Sfântul Ioan Botezătorul în râul Iordanului” (Marian 1898: 192, 195-196; Vasilache 2009: 147). Spre deosebire de *sfințirea cea mică* a apei sau *agheasma mică* care se face în biserică, în cimitirul bisericii sau într-o casă privată, sfințirea aghesmei mari sau Iordanul se face într-un spațiu public: piața centrală a localității, lângă o fântână sau o apă curgătoare (Marian 1898: 192, 195-196).

Iordanul este o zi mare în care se sfințesc toate apele, fântânile, Dumnezeu apărând oamenii „cu crucea de rău”. De Bobotează, în satul Mihalcea din Bucovina, creștinii veneau cu agheasma acasă, stropeau „în toate părțile, pe la vite, pe la gospodărie”, turnau în fântână și diavolul fugea, neavând cum să se apropie. În Șcheia, oamenii mergeau la cimitir și turnau agheasmă „la copiii cei morți și nebotezați, și dacă toarnă șapte ani, e ca și botezat”. În Ropcea se dădea agheasmă de „sufletul celor ce s-au spânzurat”, de sufletul celor ce nu îi aveau pe nimeni, fiindu-le „pe ceea lume mai ușor” (Niculiță-Voronca 2019: 266).

Conform unei datini din Bucovina, „când s-a botezat Domnul Christos”, au venit mulți diavoli, „trăsbind și pocnind pe apa Iordanului” pentru a-l împiedica pe Isus să fie botezat. La porunca lui Dumnezeu, preoții au sfințit apa, oamenii strigau Chiraleisa, astfel, „gheața s-a rupt sub diavoli și cu toții au căzut în apă și s-au înecat”. De atunci diavolii rămași „la om n-au ce căta”, fiind omorâți de Sfântul Ilie cu tunul (Niculiță-Voronca 2019: 265).

În satele nistrene Iordanul era sărbătorit la râu, după Liturghia matinală din biserică, preotul împreună cu enoriașii mergeau pe malul Nistrului. Din timp, în gheața râului era tăiat un produs și „înălțată o cruce de gheață”.

Preotul cânta *Iordanul*, „sfințea apa din râu, crucea de gheață și căldările pline cu apă de lângă ea”. În timpul procesiunii se dădea drumul să zboare câtorva porumbei – „simbolul și amintirea Duhului Sfânt care s-a arătat, în chip de porumbel, la botezul lui Isus”. La final, preotul arunca crucea în râu, iar unii dintre bărbați se aruncau în apă să o prindă, „crezând că astfel vor deveni sănătoși și norocoși”. În anii când Nistrul nu îngheța, Iordanul se făcea la o fântână, iar după terminarea slujbei preotul era invitat la masă, la „cei cu fântâna”. În ziua Iordanului erau stropite cu agheasmă toate fântânile (Vasilache 2009: 147; Folclor 2008: 299-300).

Practici magice. În practica descântecului *apa neîncepută* este „un element esențial al recuzitei magice, fiind, de regulă, suportul transiterii virtuților curative”. Pe alocuri, pentru a i se comunica atribuțiile sacralului, era așezată lângă icoana care de cele mai multe ori înfățișa scena răstignirii Mântuitorului, apa fiind pusă „la coasta lui Hristos”, deoarece după ce Isus a fost împuns de un soldat roman cu sulița în coastă, din plagă a țâșnit sânge și apă. Astfel, apa „cu care s-a spălat o icoană” (Transilvania) sau „apa de pe icoană” (Moldova) era băută de femeia însărcinată pentru a naște mai ușor și folosită ca remediu la „vindecarea vărsatului de vânt” (Grădinaru 2017: 136).

Sursele apei neîncepute sunt izvoarele curate și „fântâna lui Iordan”, menționată deseori în textele descântecelor. Apa neîncepută era utilizată în magia populară, în descântece fiind invocată „ca element în acțiunea magică de însănătoșire a celor bolnavi, sau în vrăji, unde apa este chemată să sprijine atragerea dragostei și norocului”. În spațiul basarabean *apa neîncepută* era folosită în cadrul obiceiului „balabuștelor”, practicat în ziua de Sfântul Andrei. În unele localități fetele, pentru a pregăti „balabuștele”, aduceau cu gura apă neîncepută de la nouă fântâni diferite. După ce erau coapte „balabuștele”, fiecare fată aducea câte o „balabușcă” la o casă anumită, respectiv copturile adunate erau puse pe un scaunel în fața casei și un câine era lăsat să le mănânce. Astfel, ordinea în care câinele mânca balabuștele indica „ordinea în care se vor mărita fetele” (Iarovoi 2010: 142).

În Țara Lăpușului, *apa neîncepută* era un element indispensabil al magiei descântecelor de dragoste, fiind aplicat în acest sens „un complex de acte rituale, de prescripții și interdicții, de norme specifice temporale și spațiale”. Sursele de obținere a *apei neîncepute*, fântâna, izvorul și apa curgătoare, garantau prin sine puritatea, apa semnificând „viața, vigoarea și eternitatea” (Pop 2003: 734). În Maramureș *apa neîncepută* era numită și „noi”, astfel expresia „am strâns noi” era echivalentă cu „am descântat stingând cărbuni” (Ștef 2021: 263).

În descântecul de *Desfacere de urât* [*Desfacere de ursit*] (Cornova, Orhei), dacă bărbatul începea să-și urască nevasta, ea urma să meargă la fântână, să pună mâinile în cruce, să șoptească textul descântecului care începea în mod sugestiv cu adresarea: – *Bună dimineața, apă albă!*, rostind totul deasupra apei după care desfăcea mâinile, lua apă „ne-nșepută” până la răsăritul soarelui, se spăla și bea din ea (Cristescu 2003: 195).

În descântecul *De puhoială* (Vaslui), bolnavul este spălat de către descântătoare cu *apă neîncepută* din fântâna lui Iordan: „La fântâna lui Iordan te-o ducea, / Unde te-o înălța, / Pe tronul vederii te-o așeza, / Cu apă neîncepută te-o spăla” (Tazlăuanu 1943: 284). În descântecul *De încuiat* se indică *încuierea și descuierea unei lăcăți*: „La fântâna lui Adam, nouă fete de jidan: trei încuiiau, trei descuiiau, trei șipotul sloboziau” (Gorovei 1931: 154). În descântecul *De încuiere*² (Vânători, Neamț) se spune „La fântâna lui Iordan șapte fete de jidan: / șapte încuiă, șapte descuiă, / nouă pornesc izvoarele / ca să se îndrepte bolnavul” (Gorovei 1931: 340).

În descântecul *De năjit*, cu circulație în Cornova, județul istoric Orhei din Basarabia interbelică, erau invocate următoarele rânduri: „La fântâna lu Iordan,

/ Sunt trei fete de jădan: / Una-ncui / Una descui / Să rămâie leac și sănătate” (Cristescu 2003: 161).

În descântecul *De albață* (*De albeață*), Maica Domnului coboară din poarta cerului, pornind „Pe drumul lui Adam / La fântâna lui Iordan (...) / La fântâna lui Dumnezeu” (Marian 1886: 3; Gaster 1883: 414-415). Descântătoarea accentuează faptul „Că fântâna lui Iordan / E de Dumnezeu lăsată, / Curățită și curată, / De el binecuvântată” (Marian 1886: 11-12). Apa tămăduitoare din fântâna lui Iordan este invocată în descântecele de *Fapt*, *De întimpinătură*, *De întoarcerea laptelui* (Marian 1886: 120-122, 132-145), *De dezlegat* (Valea Almăjului)³, *Di șeas rău* (Nimoreni, jud. Lăpușna, Basarabia) (Ștefănuță 1933: 170), *Descântec de desfăcut* (Basarabia) (Tazlăuanu 1943: 284), *Descântec de șarpe*⁴, *Descântec de păr* (Neamț)⁵, Descântecul de „soare sec” (Grădinaru 2017: 124). În Farcașa, Neamț, mușcătura de șarpe era tratată prin descântec, *apă neîncepută* și trei crenguțe de alun cu care se făcea semnul crucii de trei ori la rând, crenguțele fiind rupte și puse în apa care era dată de băut animalului mușcat și căruia i se spăla și rana cu pricină de câteva ori la rând⁶ (Vezi: Anexa).

În descântecul de *Fapt* sau *de desfăcut de fapt* cel bolnav urma să scape de o „omidă mare, asemănătoare viermelui de mătase”. În acest scop, descântătoarea mergea înainte de răsăritul soarelui, aducea *apă neîncepută* „într-o oală nouă acoperită cu un capac mare de lut, iar în apă se puneau următoarele plante: Cinci Degete, Faptic numită și Buegea Faptului, Iarba Faptului, sau Iarba Datului, Crăpușnic, Zburătoare, Captalan, Mătrăgună, Rahnă, Limba Broaștei, Buruieni de Spurcat, Laptele Căinelui, și Harbuzel de Câmp sau Pepene Verde” (Vlad 2022: 69). Întreaga procedură includea trei mătării, șoptirea de trei ori a textului descântecului, așezarea bolnavului cu fața spre răsărit, repetarea de trei ori a descântecului în ziua de marți, „joia următoare și sâmbăta următoare”, pe final apa era fiartă cu buruienile la un loc, bolnavul gusta de trei ori din apă, apoi se dezbrăca, „se puneau într-o albie, iar descântătoarea îi turna pe cap zicând: *Te spăl, de dat, de fapt, de ură, de pără, de căscare, de strigare, de urâtul cel mare*”. Apoi bolnavul era culcat în pat și trebuia să doarmă. Dacă apa se făcea de culoare roșie înseamnă că se va însănătoși, în „caz contrar, apa se făcea neagră” (Vlad 2022: 70).

În descântecul *Di dioichi* (Cornova, Orhei), descântătoarea lua apă neîncepută și spunea descântecul⁷, apoi puneau trei cărbuni în apă, îi stingeau și repeta de trei ori, câte „o dată pentru fiecare cărbune stins: *Stinje dioichiu*”. Respectiv, dacă cărbunii se duceau la fund, deochiul trecea. Un alt semn bun că-i va trece, era când cel deochiat căsca (Cristescu 2003: 147).

Apa neîncepută era folosită la tratamentul femeii însărcinate, chinuite de zburător. Pentru terapie era solicitată moașa care aducea *apă neîncepută* în care punea „mai multe feluri de plante, după care le decântă și spală femeia” (Grădinaru 2017: 54). La începutul secolului al XIX-lea este consemnat în scris tratamentul bolii frigurilor, pentru a le vindeca era citită o formulă magică greu deslușită, apoi se lua un taler care era spălat cu apă neîncepută și se dădea „ăluia să bea” (Grădinaru 2017: 135).

De întors laptele la vaci. Pentru a vindeca o vacă căreia i s-a furat laptele sau i s-a luat mana, descântătoarea șoptea: „Că de cornuri te-oi lua / La fântâna lui Iordan te-oi adăpa” (Cristescu 2003: 264). În Țara Oașului în descântecul *De lapte*, agentul magic îi șoptește vacii: „Că luete-oi / Și te-oi duce / La tău lu Liordan, / La fântâna lu Rusalim, / C-acolo apa-i lăptoasă, / Iarba-i frumoasă” (Mușlea 1932: 201).

În Aluniș, județul Sălaj, a circulat un descântec de întors laptele la vite. Descântătoarea rostea textul magic după asfințitul soarelui, concomitent amestecând într-un vas sare, coajă de pâine, făină de porumb și usturoi. Descântecul era spus de nouă ori după care vasul respectiv se punea pe marginea fântânii, fiind lăsat să stea până dimineața pentru ca roua să cadă pe amestecul corespunzător. Dacă conținutul din vas era rourat „înseamnă că laptele s-a întors la vacă”. Dimineața vacii i se dădea să mănânce, iar usturoiul se punea la „ușa grajdului pentru a nu se mai întoarce răul la vacă” (Fărcaș 1999: 231).

Românele din Biharia pentru a întoarce laptele la vaci mergeau la un râu, ducând cu sine *urma* vacii. Femeile se aplecau asupra apei și spuneau următoarele: „Marie, Maică sfântă, tu-mi ajută! Că nu întorc urma vacii aici în râul acesta, ci întorc laptele (numele vacii), de unde e dus să nu aibă putere a șede acolo, precum nu are putere apa Iordanului să stea pe loc și nici râul acesta! Laptele dus să vină îndărăt și N. să fie lăptoasă cum a fost!” (Marian 1898: 222-223).

În comunele Farcașa și Borca, județul Neamț, persistă un șir de legende locale despre vrăjitoarele care luau mana la vaci prin intermediul unei vaci de lemn pe care o țineau în podul casei și o mulgeau, având astfel lapte în casă. Respectiv, vecinii care țineau vaci vii în gospodăriile lor se pomeneau fără lapte. Una dintre vrăjitoare, fiind pe patul de moarte, s-a confesat preotului că lua mana la vaci, la șopârle..., și chiar la copii, „acei copii erau slabi și amărâți, și bolnavi și <...> așa erau toată viața”. Pe final, vrăjitoarele care luau mana de la vaci au avut un final tragic, murind în chinuri groaznice provocate de jivine hidoase care ieșeau din burta lor și le devorau pe loc (Vezi: Anexa I).

„Fântâna Cucoanei”. Puterea magică a apei, care țâșnește din fântâni, este reflectată în poveștile

populare. Într-una dintre ele, culeasă în satul Holercani, din zona etnografică transnistreană, boierul local Toader și nevasta sa Mărioara erau cunoscuți pentru generozitatea lor și ajutorarea celor nevoiași și săraci. Doar că Dumnezeu nu le dăduse copii. Din disperare mare au mers la mulți doctori, au comandat licori și ape sfinte, fiindu-le aduse din Roma și Ierusalim. Dar totul a fost în zadar.

În ziua de Crăciun, după ce preotul oficiase slujba, boierul a dat un mare ospăț pentru toți sătenii la care venise și Baba Dochîța, o bătrână care locuia în pădurea din preajma satului cunoscută „că era vrăjitoare strașnică, că era muma acelei păduri pentru că știa a citi soarta și înțelegea graiul jivinelor și al păsărilor” (Povești 2018: 17). Aflând despre durerea boierului și-a cucoanei, Baba Dochîța le-a promis ajutor, invitându-i să vină la cocioaba ei și să-i dea ascultate în tot ce le va spune. La porunca babei, a doua zi cuconul și cucoana au adunat de pe vatră trei cărbuni pe care i-au pus într-un gavanoș de lut. Ajunși la cocioaba din pădure, Baba Dochîța luă cărbunii, îi aruncă în sobă și le porunci ca în prima zi de primăvară să sape o fântână în fața conacului. Iar când vor da de vâna de apă să nu bea nimeni „până nu va gusta cucoana Mărioara din dulcele ei. Prima apă vine din inima izvorului și are puteri nemaipomenite”. Vrăjitoarea le-a prezis că se va naște „o fată cu părul de aur, ochii ca azurul cerului și suflet de înger”. Dar bătrâna i-a avertizat pe viitorii părinți că tot din acea fântână i se va trage și sfârșitul fetei care va muri la împlinirea vârstei de optsprezece ani.

Întorși acasă, boierul și cucoana au făcut întocmai ce le spuse vrăjitoarea: în ziua convenită au săpat fântâna, Mărioara bău prima apă și născu o frumusețe de fată. Fata creștea, ajungând a fi dorită ca mireasă de flăcăii satului, dar boierul „se simțea neputincios în fața soartei crude”. Ambii părinți deveneau mai triști și îngrijorați, gândindu-se la prevestirea bătrânei. Într-o zi, cucoana Mărioara își luă inima în dinți și merse în pădure, la cocioaba vrăjitoarei pentru a-i cere să-i salveze fiica de primejdia de moarte ci-o păștea. Ca și prima dată, luă cu ea trei cărbuni de pe vatră pe care-i puse într-o ulciacă de lut. Vrăjitoarea aruncă cărbunii în sobă și bolborosi „ceva neauzit”, după care-i spuse femeii că fata poate fi salvată dacă, timp de trei nopți la rând, înainte de ziua când cuconița va împlini optsprezece ani, toți sătenii, de la mic la mare, vor veni și vor păzi gura fântânii, căci din „borta lumii” vor ieși strășnicii. La cele auzite, cucoana merse în sat și adună oamenii care au venit înarmați cu furci, bâte, săbii și sulite. Timp de trei nopți, sătenii au înfruntat jivine hidoase care încercau să iasă din fântână. Astfel, se adeverise prezicerile vrăjitoarei și cuconița scăpă de moarte, se

mărită și aduse pe lume „numai copii frumoși cu părul de aur” (Povești 2018: 18).

Povestea „Fântâna Cucoanei” este una optimistă, la final moartea fiind înfrântă prin transpunerea în viață a poruncilor date de vrăjitoare. În centrul narațiunii este fântâna, numită ulterior în cinstea cucoanei. În tradiția locală, fântâna este prezentată în două ipostaze diametral opuse: mai întâi, ca sursă de apă dătătoare de viață – cucoana bea din apa cu puteri incredibile și în termenul convenit dă naștere unei fete frumoase. Apoi, cu trecerea anilor, fântâna devine o sursă de primejdie de moarte, din ea ieșind pe timp de noapte trei jivine groaznice care nutreau s-o omoare pe cuconiță. De fapt, această dihotomie funcțională a fântânii, transpusă în basm, reflecta și o stare reală a lucrurilor, când fântânile îngrijite ofereau oamenilor apă limpede, curată, dătătoare de viață. Respectiv, fântânile abandonate, necurățate deveneau focare de boli, fiecare boală în credința populară fiind personificată de un demon al său.

În cazul fântânii săpate de boier în fața conacului, apa din care băuse cucoana a fost cu adevărat *neîncepută* și *negustată de nimeni*, deoarece primii stropi din apa, care țâșnise din vâna cu puteri nemai-pomenite, erau destinați ei. Realmente, este reflectat obiceiul de a-i oferi să guste prima apă celui care a construit fântâna, pe cheltuiala căruia s-au efectuat lucrările.

Concluzii: Efectele tămăduitoare ale „apei neîncepute” sunt reflectate în tradițiile populare, acest elixir magic fiind numit și „apă negustată”, „apă de întâlnitură”, „apă albă”. Principala sursă de apă neîncepută este „Fântâna lui Iordan”. Totodată, în funcție de condițiile naturale și geografice, „apa neîncepută” era luată din sursele curgătoare, din izvoarele limpezi și din roua dimineții. În medicina populară, „apa neîncepută” era folosită deseori la tratarea bolilor prin descântece și alte practici magice, aplicate atât oamenilor, cât și animalelor din gospodărie.

Lista informatorilor:

Mihai Cuculeasa, a. n. 30.10.1951 (la momentul documentării avea 72 de ani), comuna Farcașa, județul Neamț, România (Foto 1).

Note:

* Acest articol a fost elaborat în cadrul programului: „Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene” / 170101.

Materialele de teren au fost adunate în urma documentării și cercetării în comunele Borca, Ceahlău și Farcașa, județul Neamț, România, cu ghidarea și participarea nemijlocită a dnei Cristina Petrea-Postovaru, cercetătoare și profesoară la Liceul „Mihail Sadoveanu”, Borca. Stagiul de cercetare și documentare a fost efec-

tuat de către autor în perioada 01.08.2023–31.10.2023, grație bursei oferite de Institutul Cultural Român în cadrul programului de burse „Cercetători Străini” pentru a investiga problema *Valorization of the Romanian ethnocultural, medical and historical heritage in the research of the problem of the role of the enchantresses in the context of magic and folk medicine / Valorificarea patrimoniului etnocultural, medical și istoric românesc în cercetarea problemei rolului descântătoarelor în contextul medicinei magice și a celei populare*. Cercetările și documentările de teren au fost desfășurate în comunele respective în zilele de 5-6 august și 22-23 octombrie 2023.

¹ Căcaina – râșor în Iași, afluent al Bahluiului. Avea o faimă tristă, deoarece se scurgeau în el reziduurile din oraș.

² Încuietură, constipație.

³ În descântecul respectiv este menționat râul „lui Iordan Boćedzātuoriu” (Petrovic 1935: 117).

⁴ În textul descântecului Maica Sfânta Maria îi spune celui mușcat de șarpe: „Dar nu șădea ci te du la fântâna lui Iordan, și ea apă neîncepută și descântă cu un cuțit de găsit și te udă, că acolo ț-e leac” (Gaster 1883: 419-420).

⁵ Bolnavul merge la fântâna lui Iordan pentru a bea apă neîncepută, sfântă (Gorovei 1985: 362; Mazăre 2020: 284).

⁶ Cules de la Mihai Cuculeasa, născut la 30 octombrie 1951, în comuna Farcașa, județul Neamț. Intervievatul practică apicultură, fiind cunoscut și în calitate de tămăduitor iscusit în baza terapiei plantelor. Interviu realizat în ziua de 5 august 2023 de către Valentin Arapu.

⁷ „Ieș dioichi dintre oichi, / Din fața obrazului, / Din creștitu capului, / Din inimă, / Di subt inimă, / Să rămâie curat, / Luminat, / Ca maic’sa șe l-o lăsat / Crape ochii cui o deochiat” (Cristescu 2003: 148).

Referințe bibliografice

Boldureanu I. V. 2000. Credințe și practici magice. Eșeu despre orizontul mintal tradițional. Vol. I. Timișoara: Editura Brumar.

Cantemir D. 1909. Descrierea Moldovei. Cu o notiță introductivă, note explicative, un portret și o chartă de Miron Nicolescu, membru al Societății geografice române. București: Editura Librăriei Socec & Co., Societate Anonimă.

Cantemir D. 2001. Descrierea Moldovei. Chișinău-București: Litera-Internațional (Combinatul poligrafic).

Ciocan V. 2018. Apa: medicament natural. București: Editura Universitară.

Cocieru M. 2012. Simbolul apei transsubstanțiat în folclorul și literatura scrisă. În: Filologia modernă: realizări și perspective în context european. Abordări interdisciplinare în cercetarea lingvistică și literară (In memoriam acad. Silviu Berejan). Ediția a IV-a. Chișinău: Institutul de Filologie, p. 139-147.

Creangă I. 2014. Popa Duhu. În: Ion Creangă. Amintiri din copilărie. Povești. Povestiri. București: Humanitas, p. 295-301.

Cristescu Șt. 2003. Descântatul în Cornova–Basarabia. Volum editat, introducere și note de Sanda Golopenția. Ediția a doua revăzută și adăugită. București: Paideia.

Dumitrașcu N. I., Crișan V. 1930. Steaua de la Răsărit. Cântări de stea și colinde. Sibiu: Editura Asociațiunii „Astra”.

Fărcaș O. 1999. Descântătoarea în context social al satului tradițional. În: Revista Bistriței, nr. XIII, p. 229-232.

Folclor. 2008. Folclor românesc de la est de Nistru, de Bug, din nordul Caucazului (Texte inedite). În 2 volume. Alcătuitori: Nicolae Băieșu, Ana Graur, Andrei Hîncu. Vol. I. Chișinău: S. n. (Tipografia „Elan Poligraf” SRL).

Gaster M. 1883. Literatura populară română. București: Ig. Haiman, Librar-Editor.

Ghinoiu I. 2014. Mitologia română. Zeei pastorali. București: Editura Univers enciclopedic gold.

Godea I. 2011. Românii din Serbia (III). Așezările rurale românești și mixte din Banatul sârbesc. Casa tradițională. În: Biharea. Culegere de studii și materiale de etnografie și artă. Oradea: Editura Muzeului Țării Crișurilor, p. 109-151.

Gorovei A. 1931. Descântecurile românilor. Studiu de folklor. București: Regia M. O. „Imprimeria Națională”.

Gorovei A. 1985. Literatură populară. Vol. II. Ediție îngrijită de Jordan Datcu. București: Minerva.

Grădinaru N. 2017. Cunoștințe și practici de medicină populară din Basarabia: Aspecte istorico-etnografice. Chișinău: S. n. (Tipografia „Notograf Prim”).

Iarovoi V. 2010. Apa în alimentație, obiceiuri și tradiții. În: Akademos. Revistă de știință, inovație, cultură și artă, nr. 4 (19), decembrie, p. 139-142.

Marian S. F. 1886. Descânțecuri poporane române. Suceava: Tipografia lui Eckhardt în Cernăuți.

Marian S. F. 1898. Sărbătorile la români. Studiu etnografic. Vol. I. Cărnilegile. București: Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”.

Mazăre D. C. 2020. Apa neîncepută din descânțecuri. În: Cercetări și studii: etno-muzicologie, bizantinologie și etnologie, nr. 1-2, p. 282-292.

Merlan V., Grigoriu M. 2011. Monografia comunei Ciortești, județul Iași. Iași: Panfilius.

Mușlea I. 1932. Cercetări folklorice în Țara Oașului. În: Anuarul Arhivei de Folclor. Publicat de Ion Mușlea. Vol. I. Cluj: „Cartea românească”, p. 117-240.

Niculiță-Voronca E. 2019. Datinile și credințele poporului român. Adunate și așezate în ordine mitologică. Ediție îngrijită și introducere de Jordan Datcu. Vol. II. București: Editura Saeculum I. O.

Petrovici E. 1935. Folclor din Valea Almăjului. În: Anuarul Arhivei de Folclor. Publicat de Ion Mușlea. Vol. III. București: Imprimeria „Cartea românească”, p. 25-158.

Pop E. C. 2003. Descântecul–corolarul magicului (II). În: Memoria ethnologica, nr. 6-7, ianuarie–iunie, (An. III), p. 734-737.

Povești. 2018. Povești și legende de pe Nistru. Culese din satele Holercani și Țirnauca de Elena Briciuc și Ina Kireeva. Chișinău: Bons Offices SRL.

Ștef D. 2021. Dicționar de regionalisme și arhaisme din județul Maramureș. Ediția a III-a (revăzută și adăugită). Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință.

Ștefănuță P. V. 1933. Folklor din județul Lăpușna. În: Anuarul Arhivei de Folclor. Publicat de Ion Mușlea. Vol. II. București: Imprimeria Națională, p. 89-180.

Tazlăuanu I. Gh. 1943. Comoara Neamului. Vol. VIII. Descânțecuri. București: Imprimeriile Văcărești.

Vasilache R. 2009. Studiul Iordanului în satele nistrene. În: Conferința „International Conference of Young Researchers”. Chișinău, 5-6 noiembrie 2009. Chișinău: CEP USM, p. 147.

Vlad T. 2022. Mătrăguna–între magie și etno-iatrie. În: Cucuteni–5000 Redivivus: Științe exacte și mai puțin exacte. Ediția a 17-a: Culegere de lucrări ale simpozionului internațional, Universitatea Tehnică a Moldovei, 14-15 octombrie 2022. Chișinău: Bons Offices, p. 65-71.

ANEXĂ. Apa „trebuie să fie apă neîncepută”: confesiunea lui Mihai Cuculeasa

Mana la vaci: „Povestea, da toate povestele aveau un sâmbure de adevăr. O fost o bătrână în Soci și lua mana, și ea nu tot putea muri și feciorii, fetele tot o chemat preotul. Și bătrâna îi spune părintelui că mai are un păcat de spus, da nu-l spune. Da mâncare cerea multă și avea un pânțec mare. Preotul le-a spus să nu-i dea mâncare trei zile până nu spune ce păcat are. S-au sfătuit de vorbă copii și nu i-au dat de mâncare. Și o venit vremea să-i spună părintelui numai să-i dea de mâncare. Și apoi ia spus că: *Am luat mana. Și – La ce ai luat mana? – Am luat mana la vaci, am luat la șopârle, am luat...* Tot ce vedea zicea că a luat mana, de la toate găngăniile. A zis că lua mana și de la copii. Nu știu cum o fi descântat ea da o zis că lua mana, acei copii erau slabi și amărâți, și bolnavi și o zis că așa erau toată viața (...). După ce a ieșit preotul o zis: – *Dumnezeu să te ierte. Și ea o scuipat, i-o crăpat burta, ieșind și șopârle, năpârți, șerpi, și s-o apucat s-o roadă acolo... Îmi povestea bunica*”.

„Povestea că lua mana și aveau o vacă de lemn făcută în pod și se ducea mana la vaca ceea, cică o mulgeau de acolo și venea laptele. De văzut n-am văzut da vacă de lemn am văzut într-un pod de casă, o *racalie* mare așa cu coarne făcută dintr-o *șioată*, cred că cu tot de rădăcini, dintr-o *răsturnătură* o cioplit și-o făcut, semăna bine a vacă. Tot ne duceam să ne ținem călare pe ea până ne-a găsit baba în pod și ne-a alungat cu coada măturii. Baba ceea când o murit s-o chinuit, încă mult o chinuit”.

De mușcătură de șarpe și nevăstuică: „Făceau descântecul la mușcătura de șarpe, și la mușcătura de nevăstuică. Aveau o piele de nevăstuică, până când prindeau nevăstuica, o dau la tot satul unde era cineva mușcat, mușcătura de nevăstuică era veninos și se umfla vaca sau oaia. Se spăla cu pielea ceea și îi trece. Cu descântecul așa făcea, lua un vas cu apă, în special se ducea la izvor, dimineața cu oala și aducea apă, trebuie să fie apă neîncepută și apoi lua trei crenguțe de alun și făcea cu ele cruce pe apă, da cu tot cu frunze, și apoi zicea că: – *Ultiță pestriță, / Pe unde cu dinții de peliță, / Pelița de carne, / Carnea de os, / Ca*

să rămâie os sănătos și curat / Cum de Dumnezeu o fost lăsat. / Descântecul de la mine, / Leacul de la Dumnezeu. Își făcea cruce cu prima crenguță, o rupea și o pune în apă. Începea cu cealaltă crenguță și așa făcea de trei ori. Apoi apa ceea îi dădea la oaie sau la vacă să *beie* și-i spăla rana. Și le lăsa oala ceea cu apa ceea să-l spele și dimineața și a doua zi, se aduna acolo și se bobote așa și trece, da nu pere. Asta cu șarpele. Da cu nevăstuica nu descânta, numai spăla rana cu pielea de nevăstuică. Cu timpul, pe urmă au dispărut, n-au mai practicat, nu a avut cine...”

Valentin Arapu (Chișinău, Republica Moldova).
Doctor în istorie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Валентин Арапу (Кишинев, Республика Молдова).
Доктор истории, Институт культурного наследия.

Valentin Arapu (Chisinau, Republic of Moldova).
PhD in History, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: valarapu@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1103-9758

Anexă

Foto 1. Mihai Cuculeasa, tătăduitor cu plante, apicultor, comuna Farcașa, județul Neamț, România (05.08.2023). Foto autorului.